

הציפיה לישועה בהלכה ובאגדה

בענין חובת הציפיה לישועה - בהלכה ובאגדה

פתיחה: ידועים דברי הגמ' בשבת (ל"א ע"ב): "אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין (לאחר הפטירה), אומרים לו: נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפו"ר, **ציפית לישועה** וכו'". הרי, שישנו חיוב לצפות לישועה, וצריך לבאר בזה כמה דברים:

- א. חשיבות הציפיה - ושעצם הציפיה, מביאה ומקרבת את הגאולה.
- ב. מה המקור לחיוב זה ?
- ג. מהי רמת החיוב (חלק מה"ג עיקרים, מצוה, מדת חסידות).

א.

בענין חשיבות הציפיה, ושעצם הציפיה מקרבת את הגאולה - בדברי חז"ל:

איתא בפסיקתא (מאמר גילי): "אמר הקב"ה לצדיקים, לא יפה עשיתם שחיבתם לתורתו ולא חיבתם למלכותי". הרי שאפילו הצדיקים שמחבבים את התורה, דורשים מהם גם, לצפות לישועה (שאז ה' ימלך בגילוי).

ובספר תיקונים חדשים לרמח"ל כתב ששמע ברוח הקודש מרב המנונא סבא בזה הלשון: "מאן דמצפה לקוב"ה בגלות, גורם לאינון דרגין רחוקים להתקרב, ומאיר לחשיכה בחושך, ומשום כך צריך כל יום לצפות לפורקנא (גאולה) ורזא דא, מאן דמצפה גורם לאור עליון שיתקרב לגבוי¹".

והציפיה מביאה ומקרבת את הגאולה: כמ"ש בילקוט (איכה) שבשבעת חורבן הבית אמר יצחק אבינו לפני הקב"ה: "רבש"ע שמא אין חזרה לבנים? והשיב הקב"ה – אל תאמר כך, יש דור שהוא מצפה למלכותי – מיד הם נגאלים. שנאמר: 'ויש תקוה לאחריתך נאום ה', ושבנו בנים לגבולם" (שכיב תקוה - כלומר ציפיה לאחריתך, אז מיד ושבנו בנים..).

ובילקוט שמועני (תהילים רמז תשלז) נאמר: "אפילו אין ביד ישראל אלא הקיווי, כדאי הם לגאולה בשכר הקיווי". **ועל מדרש זה כתב מרן החיד"א**

¹ תרגום: מי שמצפה להקב"ה בגלות, גורם לאותן דרגות רחוקות להתקרב, ומאיר לחשיכה בחושך, ומשום כך צריך לצפות לגאולה. וסוד זה, מי שמצפה, גורם לאור עיון שיתקרב לגבוי.

בענין חובת הציפיה לישועה - בהלכה ובאגדה

(בספרו מדבר קדמות מערכת ק' אות טז) וז"ל: "...ובזה פירש ... מטבע (=נוסח) ברכת 'את צמח דוד עבדך, וקרנו תרום בישועתך – כי לישעותך קיוונו כל היום', דאמרו 'כי לישועתך' אינו מובן, מה נתינת טעם היא ? דאם מן הדין – נזכה בלא קיווי, והן לא – מה יועיל הקיווי ? אבל ע"פ האמור אתי שפיר, והכי פירושה: את צמח דוד וכו', וכי תימא שאין לנו זכות, מ"מ תצמיח, כי לישועתך קיוונו, ויש לנו הקיווי, ובשכר הקיווי כדאי שתגאלנו" עכ"ל.

* הפועל יוצא מהציפיה היא התביעה ובקשה מהקב"ה שתבא הגאולה, אבל לא נדון בזה לע"ע.

ב.

המקור לחיוב זה :

ציפיה לישועה – מצות עשה :

הסמ"ק² במצוה הראשונה (אנכי ה' אלוקיך וגו') שואל ב' שאלות:

- א. מדוע נאמר 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים', ולא נאמר 'אשר בראתי שמים וארץ' וכיו"ב, שזהו הרי דבר כללי יותר ?
- ב. מביא את מאמר הגמ' הנ"ל, ששואלים את האדם האם ציפה לישועה, ושואל על כך: וכי היכן כתוב בתורה שצריך לצפות לישועה ?

ועל ב' שאלות אלו עונה כך: "אנכי ה' אלוקיך (תוכן המצוה היא) לידע שאותו שברא שמים וארץ כו', הוציאנו מצרים, ובזה תלוי החיוב לצפות לישועה, והכי קאמר: **כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני מנהיג העולם והוצאתי אתכם ממצרים, ואין אדם נוקף אצבעו וכו', כך אני רוצה שתאמינו בי שאני ה' אלהיכם, ואני עתיד לקבץ אתכם ולהושיעכם**, וכן יושיענו ברחמיו שנית כדכתיב (דברים לז) 'ושב וקבצך מכל העמים". עכ"ל.

² רבי יצחק מקורביל (כנראה העיר corbeil שבדרום מזרח פריז) מגדולי הראשונים מוני המצוות, במצוה א'.

בענין חובת הציפיה לישועה - בהלכה ובאגדה

כלומר: המצוה 'אנכי ה' אלוקיך' שהיא בכללות, המצוה להאמין שיש בורא, שברא את העולם, **כוללת בחובה גם דבר נוסף**, והיינו – להאמין **ולצפות**, שיגאל אותנו שנית, ויביא את המשיח. ויתפרש הכתוב כך: 'אנכי ה' אלוקיך' – צריך להאמין שהוא הבורא, ולא זו בלבד אלא: 'אשר הוצאתיך מארץ מצרים' – **שמנהיג** את העולם כרצונו. ובחר בדוגמא זו דוקא כדי לומר ולצוות עלינו, שכשם שראינו איך שהוא מנהיג את העולם והוציאנו ממצרים, כך עלינו להאמין ולצפות שיגאל אותנו שנית בביאת המשיח.

גם בספר חרדים³ (פלייה סלייד) כתב וז"ל: "צוה יתברך על יד נביאיו להיות אדם מקוה ומצפה ישועת ישראל ע"י ביאת משיחנו בכל יום, כנבואת צפניה (גי ח') דכתיב: 'לכן חכו לי נאם ה'', ובנבואת חבקוק (בי ג') כתיב, 'אם יתמהמה חכה לוי ופרשו במדרש דעל ביאת משיחנו קאמר".

* אמנם להעיר ששאר מוני המצוות לא כתבו שהצפיה למשיח היא מצות עשה, ונראה לבאר טעמם על פי דברי הרבי (ספה"ש תשמ"ח ח"ב עמ' 533) שביאר מדוע אין חיוב הצפיה נכלל בששת המצוות התמידיות (שמזכיר ספר החינוך בהקדמתו), וכך כתב הרבי: "מפני שאין זה בכלל תרי"ג מצוות, כי האמונה שהמלך המשיח עתיד לעמוד וכו', והחיוב לחכות לביאתו, **הם בזמן הגלות**, משא"כ לאחר ביאת המשיח, וכן בזמן דוד (ומלכות בית דוד) עליו נאמר דרך כוכב וגו'". עכ"ל.

³ להרה"ק אלעזר אַזְכְּרִי מגדולי חכמי צפת בתקופת הבית יוסף והאר"י ז"ל.

תוספת ביאור בדברי הסמ"ק

מצות זכירת יציאת מצרים בכל יום, כוללת את ענין הצפיה לגאולה

(השאלות והתשובות דלהלן, הן מתוך 'מעשה ניסים', פירוש על ההגדה מבעל החור"ד והנתיבות)

בהקדם כמה שאלות בנוסח ההגדה:

- א. **בפיסקא 'הא לחמא עניא':** תמוה, הרי בלילה זה באים להראות שמחה על שיצאנו ממצרים, ומאחר שאנו עדיין בגלות המר, מה לשמחה זו עושה ? (ואכן בזמן שביהמ"ק היה קיים, לא היו אומרים פיסקא זו), והרי זה דומה לאדם היושב בכלא, ועושה שמחה גדולה, על כך שפעם אחרת יצא מהכלא באותו היום !!
- ב. **בפיסקא 'עבדים היינו' נאמר:** 'ויוציאנו ה' אלוהינו משם משם ביד חזקה, ובזרוע נטויה', וצ"ב מדוע צריך להזכיר זאת שיצאנו 'ביד חזקה וכו' דוקא ?
- ג. **בפיסקא 'והיא שעמדה לאבותינו – ולנו':** ש'היא' כלומר ההבטחה הנאמרת לפני זה ("ברוך שומר הבטחות לישראל ... כמה שאמר לאברהם ידע תדע ... ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"), היא היא שעמדה לאבותינו, ולנו. ותמוה: הרי ההבטחה היא שיצאו ממצרים, ומה נוגעת הבטחה זו לנו, לדורות שאח"כ (שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם).
- ד. **בפיסקא 'בכל דור ודור חייב אדם לראו את עצמו...':** צריך ביאור, מדוע דוקא בנס זה צריך לראות את עצמו כאילו 'הוא' יצא ממצרים, מדוע בשאר הניסים כגון נס פורים וחנוכה, לא צריך לראות א"ע כאילו הוא ניצל ? והראיה שבארע נס לאביו מברך 'שעשה ניסים לאבותינו' (גמ' ברכות), וכאן מברכים 'אשר גאלנו' !!

הביאור בכל זה - בצאתו ממצרים נעשה עם ישראל, העם הנבחר :

ההכרח (כביכול) של הקב"ה לגאול אותנו מן הגלות, הוא מזה גופא שהוציא אותנו ממצרים בכח גדול ובפרסום רב, ועשה אותנו לעמו הנבחר, ולכן כל עוד ישראל נמצאים בגלות, ה"ז חילול ה' גדול, שאומרים 'הזהו

בענין חובת הציפיה לישועה - בהלכה ובאגדה

העם הנבחר⁴? אבל לולא הוציאנו ה' ממצרים, ו'קנה' אותנו לעבדיו ('גאולה' = קנין, כמו 'וגאל את ממכר אחיו', ועוד), היה מוציא את בני ממצרים פעם אחת כפי הבטחתו לאברהם אבינו, אבל לא היה שום הכרח שיציל אותנו שנית, ושיגאל אותנו מן הגלות.

וכך מיושבים כל השאלות:

- א. הגם שאנו אוכלים את הלחם שאכלו אבותינו במצרים, ואנו עדיין בגלות, בכל זאת 'כל דכפין ייתי ויאכל' כלומר: שנאכל אותו בשמחה, והסיבה שאנו בשמחה, 'שהשתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל', כלומר: שלחם זה גופא שאכלו אבותינו במצרים ('הא לחמא עניא..!') מוכיח לנו שגם אנו נצא מן הגלות, וגם אם לא נהיה ראויים יעשה זאת הקב"ה לשם כובדו.
- ב. לולא זאת שהוציאנו ביד חזקה ובפרסום רב, לא היה מוכרח (כביכול) הקב"ה להוציאנו מהגלות, ולכן הסיבה שאנו שמחים בליל הסדר (והסיבה לזכור את יצי"מ בכל יום) היא שעיי"ך אנן בטוחים שיגאלנו גם היום.
- ג. אפשר לפרש, שאין הכוונה שההבטחה היא שעמדה לנו, אלא - זה שיצאנו ממצרים ונעשינו לעם הנבחר, היא ששומרת עלינו, כי מעתה כביכול מוכרח הקב"ה להצלינו, שלא יהיה חילול ה'.
- ד. השמחה איננה על הנסים שנעשו לאבותינו, אלא על כך שנעשינו לעמו של ה', ולכן לשון הברכה הוא 'אשר גאלנו וגאל את אבותינו', גאולה הוא לשון 'קנין' כנ"ל, שתכלית יצי"מ הייתה בשביל זה.

לסיכום: הזכירה (והשמחה) של יצי"מ, עניינה הביטחון והצפיה, לכך שיגאל אותנו הקב"ה מהגלות.

וע"פ זה יתפרשו דברי הסמ"ק בצורה נפלאה, אמר הסמ"ק, שהמקור לכך שצריך לצפות לגאולה, היא מזה שביאנכי ה' אלוקיך' נאמר - 'אשר

⁴ ואכן מצינו כמה פעמים בתפילותיו של משה רבינו ע"ה, שהטענה היחידה שהצילה את בני מכליה, הייתה - 'למה יאמרו מצרים איה נא אלוההים'.

בענין חובת הציפיה לישועה - בהלכה ובאגדה

הוצאתיך מארץ מצרים, ועתה מובן היטב שדוקא דוגמא זו – של יציי"מ, היא היא הערובה וההכרח (וממילא הציפיה) שתבא הגאולה, **מכיון** שהייתה יציי"מ. [במילים אחרות: אין זה רק, שכשם שראינו פעם אחת שנגאלנו, א"כ יכולים שוב להגאל, אלא - כיון שנגאלנו ממצרים, היז **מכריח ומבטיח** שודאי נגאל].

ב. **רמת החיוב**

התבאר לעיל, שלדעת הסמ"ק והחרדים, הציפיה לביאת המשיח היא מצות עשה מן התורה (ולדעת הסמ"ק - נכללת במצות האמנת אלוקות). אבל בשאר הראשונים לא הוזכרה מצוה זו.

אכן גם לפי הדיעות שאינה מצוה, יש לחקור, האם החיוב לצפות, הוא מהי"ג עיקרים⁵, או חיוב רגיל.

והנה הרמב"ם בהל' מלכים (פי"א ה"א) כותב כך: "כל מי שאינו מאמין בו (במלך המשיח), או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר הנביאים הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו וכו'".

וצריך לבאר מה כוונת הרמב"ם באמרו: 'ואינו מחכה לביאתו' ? עד כדי כך שמי שאינו מחכה לביאתו הוא כופר !! האם נאמר שמי שאינו מצפה לביאת המשיח הוא כופר ? וישנן ג' דרכים לבאר את דברי הרמב"ם :

א. מי שאינו מחכה לו, הכוונה שאומר שמישיח ודאי לא יבא היום (למרות שמאמין בו - כלומר שמאמין שאולי יבא מחר).

כך מבאר הבריסקער רב את הלשון ב'אני מאמין', שאנו אומרים: 'אני מאמין .. ואע"פ שיתמהמה, עם כל זה אחכה לו...'. וצריך ביאור, מדוע בשאר ה'אני מאמין' לא אומרים את השלילה (אני מאמין שהתורה מן

⁵ המיוחד ב"ג עיקרים הוא, שמי שאינו מאמין בהם נחשב לכופר. [וידועה השאלה הרי בכל חלק מהתורה שלא מאמינים נחשבים לכופר ? ואכמ"ל]

בענין חובת הציפיה לישועה - בהלכה ובאגדה

השמים, ואע"פ שלא ראיתי את מתן תורה... ואע"פ שיש הכופרים בזה ... עם כל זה אני מאמין), ומבאר: שבביאת המשיח ישנם ב' עניינים: **1.** להאמין שבא יבא. **2.** לחכות לו, כלומר: לדעת שאולי יבא היום⁶. ולכן אומרים 'אחכה לו בכל יום', כי זהו חלק מהאמונה בביאת המשיח. **יוצא לדעתו:** שהאומר שמשיח ודאי לא יבא היום, או השבוע, השנה ח"ו, וכדו', ה"ה נחשב לכופר.

ב. מי שאינו מחכה, הוא זה שהתייאש מהגאולה, כלומר: שמאמין שהיה צריך לבא משיח (מאמין בו) אבל... התייאש מביאתו, וכיון שהתייאש וודאי שאינו מחכה⁷. כך פירש החפץ חיים בקונטרס 'ציפית לישועה'⁸.

ולדעתו יוצא: שמי שאומר שמשיח לא יבא היום בוודאי, אבל יבא מחר או עוד שבוע וכדו' לא נחשב לכופר, אלא רק זה שהתייאש ממנו לגמרי.

ג. הכוונה כפשוטה, שמי שמאמין שמשיח יבא, אך אינו מחכה לו, ה"ה כופר. כ"כ הרבי (ספה"ש תשמ"ח ח"ב עמ' 533), וז"ל: "ויעוד ועיקר: לא רק מי שאינו מאמין בו' כופר בתורה ובמשה רבינו, אלא אפי' מי שאינו מחכה לביאתו', היינו, שמאמין בביאת המשיח, אלא שאינו מחכה לביאתו – הוא כופר בתורה ובמשה רבינו !! (ההדגשות במקור)⁹."

יוצא לכאן חידוש עצום, שכל מי שאינו מחכה, נחשב כופר !! וצ"ע עדיין, מה נחשב שאיני 'מחכה' !

⁶ וה"ז גמ' מפורשת, בעירובין מג, 'האומר הריני נזיר ביום שכן דוד בא אסור בכל יום לשתות יין שמא יבא היום. ונפסק להלכה ברמב"ם הל' נזירות פ"ד.

⁷ משל למה הדבר דומה, לאדם המצפה לבואו של הרופא, ומשום סיבה מסויימת, התייאש מבואו, הרי למרות שידוע שהרופא יכול לרפאותו, אם יתייאש שיבא, שוב אינו מחכה לו.

⁸ וז"ל: "והנה כל מי שאינו מאמין כלל בביאת המשיח ידוע לכל שעונו גדול מנשוא שחסר לו עיקר אחד מן הי"ג עיקרים, וכן מי שאינו מחכה לביאתו דהיינו שמתיאש ממנו מאיזה סיבה שהיא הוא חבירו של האיש הזה, וככופר בתורה יחשב (ומביא את לשון הרמב"ם 'או מי שאינו מחכה לביאתו' ואומר: "על כרחך ר"ל שמתיאש ממנו מאיזה סיבה שתהיה).

⁹ וממשיך שם: "וכאמור, על ענין עיקרי זה – שגם 'מי שאינו מחכה לביאתו .. הוא כופר .. בתורה ובמשה רבינו' – לא שמים לב (כראוי), ולכן, יש צורך 'להרעיש' ע"ד החיוב וההכרח לחכות לביאתו, 'אחכה לו בכל יום שיבא', וכהודעת כל או"א בתפילתו לפני השם 'לישועתך קוינו כל היום', לא רק בכל יום, אלא גם 'כל היום'.

ליקוט מדברי החפץ חיים בקונטרס מיוחד שכתב בענין זה של צפיה לישועה:

בנוגע למה שהובא לעיל שצריך לצפות לישועה כותב הח"ח: "והנה ידוע שנוהרנו בתורה להרחיק מדברי שקר, כמ"ש 'מדבר שקר תרחק' והיינו אפי' אם הדבר הזה איננו שקר גמור, רק שיש בו קצת תערובות שאיננו אמת ג"כ הוזהרנו בזה, וזה אפי' אם הוא דבר עם איש שכמותו, וק"ו בנו של ק"ו אם מדבר עם השם ית' בודאי יש ליזהר מלהיות דובר שקר לפניו וכמ"ש 'דובר שקרים לא יכון לנגד עיני' ...

וע"כ יפלא איפה מאוד איך אנו אומרים ג"פ בכל יום 'עלינו לשבח' ומסיימים 'על כן נקוה לך ה' אלוקינו לראות מהרה בתפארת עוזך', והלא אם היה מקוה באמת על כבוד ה' שיתגלה במהרה, היה צריך כל אחד להכין עצמו לדעת ענייני העבודה כל ההלכות השייכות לענייני הקרבן והמקדש¹⁰, בעבור שאז כל הדינים נוגעים למעשה – ואם ת"ח לא ידעו בהם הלא לבזיון יהיה לו אין זאת כ"א שבפינו לבד אנו אומרים, דבר זה אבל רחוק הוא מכליותינו, וע"ז אני מתמה איך אנו אומרים לפני ה' דבר שאיננו כן

והנה על כלל ישראל יש לדון לכף זכות דהם סומכים עצמן על הכהנים שעליהם מוטל ענין המקדש ועבודתו אבל על הכהנים בודאי יש לתמוה מאוד כשהם מתיאשין מללמוד דיני עבודה, הלא בס בחר ה' לשרתו ובכל יום יש ספק שמא יבא משיח צדקנו ...

וכמה יגדל הכלימה כשלא ידעו מה להשיב... וכן בודאי בעת הגאולה כשיעברו הים ויוצרך כל אחד להביא קרבן תודה או על חולה שנתפרא שמצוי אצל כל אדם או חייבי חטאות שימצא לאלפים שעברו על חילול שבת בשוגג וכה"ג וירוצו הכל אצל הכהנים שיקריבו בעדם הקרבנות והכהנים ירוצו אצל כל בעלי תורה להבינם איך להקריב הקרבן כדין וכמה בזיון וכלימה יגיע אז לכל אחד מבעלי תורה כשלא ידעו להשיב !

¹⁰ דוגמת אם מצפים שיבוא המלך בהעיר אפי' באיזה ספק ספיקא מקשטין כל הרחובות לכבודו אפי' אם יהיו אלף רחובות בעיר מספק פן יסע דרך רחוב זו.

בענין חובת הציפיה לישועה - בהלכה ובאגדה

וידיעה בעניני עבודה לידע כל פרטיה למעשה נצרך לזה כמה שבועות או חודשים. ואל יאמר האדם הלא אז יבא משיח ואלהו והם עתידים להגיד לנו כל חלקי הספיקות וכמו שמובא בגמ' כמה ספיקות בשם תיקון ואמרו המפרשים שהוא ר"ת תשבי יתרץ קושיות ואבעיות, ע"ז נשיב לו אמנם הדבר כן הוא שכל חלקי הספיקות יתבררו לנו כמבואר בתו"כ, אבל בגמ' הלא אנו צריכין בעצמנו לדעת כפי יכלתינו כי הלא אליה לא יבא ללמוד עם כל אחד ואחד דברים שהיה יכול לידע מעצמו, ורק הספקות אשר א"א לברר יתגלה לנו על ידו, ועל הפשוטות המבוארות הלא יאמר כי היה לכם ללמוד ולשנות בעצמיכם קודם שבאתי לבשר הגאולה...

והנה ידעתי את התשובות אשר ישיבו כי בימינו טרדות הזמן מרובות ומשפט הקדימה לההלכות הנהוגות בזמן הזה, אבל אשאלם הלא יש כמה מסכתות אשר רובם אינם שייכים בזמנינו למעשה, כמו רוב מס' סנהדרין, ומסכת מכות, ורוב מסכת יבמות, ועוד כהנה, אשר אין נוהגות בזמנינו למעשה, ואעפ"כ לומדים אותם בעיון כיאות, ולמה יגרע חלק קדשים חלק הקרבנות מבית אלהינו ממסכתות ההם ...

עוד מביא שם הח"ח, שגם מי שאינו ראוי ללמוד בעצמו, צריך לדאוג שילמדו זאת, ע"י שיתן מכספו לכך וכו', וכותב: "וכך עשיתי בעירי, שקבעתי עשרה אברכים גדולי תורה ויראה, לענין זה ושמעתי שבקרוב נעשה בירושלים עיה"ק ג"כ חבורה קדושה כזו, ואשרי הפונה אליהם להחזיקם".

סיפור :

הגאון רבי משה פיינשטיין מגדולי הפוסקים בדורנו, היה עונה על אלפי שאלות סבוכות בשלל נושאים, כפי שנוכחים מיד כשפתוים את אחד מספריו 'אגרות משה' ועוד.

יום אחד, קבעו הרופאים שהוא צריך לעבור ניתוח בראשו (כמדומה), אמר להם הגאון שימתינו כמה זמן ולא יעשו את הניתוח, כי צריך הוא לעיין באיזה דבר, ויהי הדבר לפלא, שהרי כרגיל היה עונה במהירות !

לאחר כמה שבועות שבהם ראוהו מתעמק מאוד בלימוד ומעיין בהרבה ספרים (גם ספרי רפואה) הודיע להם רבי משה, שאפשר לעשות את הניתוח.

לא יכלו מקורביו להתאפק ושאלוהו מה פשר הדבר, ענה להם רבי משה פיינשטיין, כששמעתי על הניתוח, חשבתי בלבי, שמא אחשב עי"ז ליבעל מוס', וכיון שמשיח יכול לבא כל יום, ויצטרכו להושיב סנהדרין, ובטח אהיה חלק מהסנהדרין, א"כ אינני רוצה להיות בעל מוס', שהרי בעל מוס' אינו יכול להיות בסנהדרין, לכן חזרתי על הסוגיא של 'טרפות', ולמדתי את אופן ומטרת הניתוח שאמורים לעשות לי, ולאחר שראיתי שע"פ תורה לא אחשב בעל מוס', הסכמתי לביצוע הניתוח.

זוהי דוגמא מאלפת של אמונה פשוטה ומעשית, בביאת המשיח, אשר ממנה אפשר ללמוד מה נקרא להאמין ולצפות לישועה.